

تاریخ و اندیشه

هفته‌نامه تحلیلی روزنامه فرهیختگان
شماره چهل و دوم | هفته چهارم آذر ماه ۱۴۰۴
FARHIKHTEGANONLINE

تاریخ و اندیشه

هفته‌نامه تحلیلی روزنامه فرهیختگان
شماره چهل و دوم | هفته چهارم آذر ماه ۱۴۰۴
FARHIKHTEGANONLINE

گزارش تحلیلی «وقایع اسرائیلیه» از دانشگاه بار-ایلان که از مراکز نظریه‌پردازی و تولید ادبیات نظامی

سیاسی و امنیتی دولت عبری است

هم‌نشینی تورات و میکروسکوپ

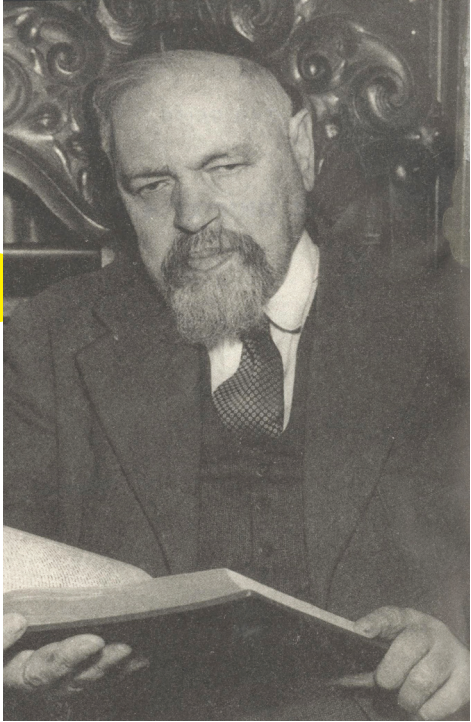

محمد وحیدی

شود؟ چه کسانی آموزش ببینند؟ و این دانش نهایتاً در خدمت چه پروژه‌ای قرار گیرد؟

دانشگاهی که برای دولت فکر می‌کند

نام‌گذاری دانشگاه به‌نام‌خاخام‌مئیر‌بار-ایلان (از رهبران صهیونیسم مذهبی جنبش میزراحی) دقیقاً در همین چهارچوب معنا پیدا می‌کند. بار-ایلان نه صرفاً یک روحانی یا یک شخصیت مذهبی، بلکه نظریه‌پرداز ایده‌ای بود که می‌توسید شکاف میان سنت و دولت مدرن را پر کند. او معتقد بود یهودیت اگر می‌خواهد در جهان جدید بقا داشته باشد، باید به جای ایستادن در برابر ساختار دولت مدرن به درون آن نفوذ کند. آن را تفسیر کند و به آن معنا بدهد. دانشگاهی که به نام او تأسیس شد قرار بود دقیقاً همین کار را انجام دهد؛ تولید نسلی از نخبگان که هم زبان علم مدرن را بدانند و

محمد وحیدی بار-ایلان، از رهبران جنبش سیاسی صهیونیسم مذهبی

علمی تعریف نکرد. بی‌طرفی در قاموس بار-ایلان، نوعی فقدان مسئولیت تلقی می‌شد. الگوی نمادین دانشگاه-تورات در کنار میکروسکوپ-یک شعار تبلیغاتی یا تصویر تزیینی نیست؛ این تصویر برنامه کار است. تورات نماد متن، سنت و مشروعیت تاریخی است؛ میکروسکوپ نماد علم، فناوری و قدرت مدرن. بار-ایلان از ابتدا خود را مکانی تعریف کرد که این دو نه تنها در تعارض نیستند، بلکه باید فعالانه به هم متصل شوند. این اتصال، در عمل، به معنای آن بود که دانشگاه مسئولیتی فراتر از آموزش دارد؛ مسئولیت تفسیر، ترجمه و بازسازی یهودیت برای استفاده در دولت مدرن.

دانشکده‌ای برای حکمرانی ایدئولوژیک

دانشکده مطالعات یهود در بار-ایلان، قلب ایدئولوژیک دانشگاه است. برخلاف بسیاری از مراکز مطالعات یهود در جهان که رویکردی تاریخی یا انسان‌شناسانه دارند، این دانشکده از ابتدا آموریت سیاسی-کارپردی داشته است. هدف اصلی آن، بازتعریف متن و سنت یهودی برای پاسخ به پرسش‌های دولت مدرن است. پروژه‌های تلمودی انجام‌شده در این دانشکده، به‌ویژه از دهه ۱۹۹۰ به بعد، به مسائلی چون «جنگ عادلانه»، «اطاعت از حاکم» و «حقوق

وقتی دانشگاه تبدیل به کارخانه ایده راهبردی می‌شود

در دهه‌های ۱۹۹۰ تا امروز، بار-ایلان تصویر خود را بازتعریف کرد؛ تبدیل از مؤسسه‌ای که «یهودیت دانشگاهی» را نگه می‌داشت به نهادی که عمداً می‌خواهد «تولیدکننده فکر کاربردی» برای دولت و دستگاه‌های امنیتی باشد. جدای از حوزه علوم انسانی و مطالعات راهبردی، دانشگاه زیرساخت‌های فنی قابل توجهی ساخت؛ از مراکز نانوفناوری (BINA) تا مؤسسه علوم داده و هوش مصنوعی، تا مراکز کوانتومی مثل QUEST. این‌ها نه صرفاً واحدهای پژوهشی که بل‌هایی اند میان دانشگاه و صنعت؛ محلی برای همکاری با شرکت‌های خصوصی و همین‌طور برای تولید فناوری‌های کاربردی که نیازهای امنیتی و اقتصادی را پوشش می‌دهند. فهرست رسمی دانشگاه نشان می‌دهد بار-ایلان بیش از صد مؤسسه و ده‌ها مرکز پژوهشی

از دانشگاه مذهبی به کارخانه فکر امنیتی

تا دهه ۱۹۷۰، بار-ایلان بیشتر به عنوان دانشگاه-جریان «صهیونیسم دینی» شناخته می‌شد. تمرکز اصلی آن بر ترکیب آموزش دینی و علوم انسانی بود و نقشش در سیاست‌گذاری ملی، هنوز به‌طور مستقیم تعریف نشده بود. اما این وضعیت از اواخر دهه ۱۹۸۰ و به‌ویژه دهه ۱۹۹۰ به‌طور جدی تغییر کرد. اسرائیل وارد مرحله‌ای جدید از حیات سیاسی و امنیتی خود شد؛ مرحله‌ای که در آن تهدیدها پیچیده‌تر شدند و جنگ دیگر صرفاً به معنای رویارویی ارتش‌ها نبود، انتفاضه‌های فلسطینی، جنگ‌های نامتقارن، گسترش نقش بازیگران غیردولتی،

اقلیت‌ها در دولت یهود و «مالکیت زمین» پرداخته‌اند. این پروژه‌ها اغلب در قالب کتاب‌ها و مقالات منتشر شده‌و در برنامه‌های آموزشی افسران ارتش، قضات دادگاه‌های دینی و معلمان مدارس مذهبی-ملی مورد استفاده قرار گرفته‌اند. برای مثال، در اوایل دهه ۲۰۰۰، پروژه‌ای درباره مفهوم «فرمان پادشاه» در متون یهودی انجام شد که تلاش داشت نشان دهد در شرایط امنیتی خاص، حاکم می‌تواند فراتر از محدودیت‌های معمول عمل کند. این خوانش‌ها بعدها

دارد. عددی که نشان می‌دهد دانشگاه انتخاب کرده است یک بازیگر بزرگ پژوهشی و تأثیرگذار باشد. از مهم‌ترین این مراکز تحقیقاتی:

QUEST (Quantum Entanglement Science & Technology): بار-ایلان مجموعه‌ای از زیرمکزها در حوزه‌های پزشکی، مواد نانو-نانو-فوتونیک و انرژی که هدفشان تولید خروجی‌های فناورانه با ارزش اقتصادی و کاربردی است. این نوع مراکز معمولاً قراردادهای پژوهشی با بخش خصوصی و تسهیلات آزمایشگاهی برای اندازه‌سازی دارند.

DSAI (Data Science & AI Institute): تمرکز بر تحلیل کلان‌داده‌ها و تولید ابزارهای تحلیل که هم در زیست‌پزشکی و هم در امنیت سایبری کاربرد دارد. ذکر این مرکز مهم است؛ چرا که اکنون تحلیل داده و هوش مصنوعی

افزایش اهمیت جنگ اطلاعاتی و سایبری، برجسته‌شدن مسئله ایران به عنوان یک چالش راهبردی بلندمدت و هم‌زمان افزایش فشارهای بین‌المللی و بحران مشروعیت، همگی دولت اسرائیل را به این نتیجه رساند که دیگر نمی‌توان فقط با ابزار نظامی کلاسیک کشور را اداره کرد. نیاز به «فکر راهبردی»، «روایت امنیتی» و «توجیه نظری سیاست‌ها» بیش از هر زمان دیگری احساس می‌شد. در این فضا، دولت اسرائیل بیش از همیشه به دانشگاه‌هایی نیاز داشت که هم تولید دانش کرده و هم قادر باشند این دانش را به روایت، دکترین و سیاست قابل اجرا

مؤسسه بگین - سادات (BESA) بازوی فکری امنیت ملی

BESA از همان ابتدا مانند یک دپارتمان دانشگاهی عادی عمل نکرد. مأموریتش به‌صراحت تعریف شد: تولید دانش راهبردی قابل استفاده برای دولت، ارتش، کنست و نهاد‌های امنیتی. زبان تولیدات این مرکز، زبان نظریه‌پردازی انتزاعی نبود، بلکه زبان خلاصه‌های سیاستی، سناریوهای عملیاتی و تحلیل‌های قابل استفاده در تصمیم‌گیری بود. در ساختار BESA، پژوهشگر نه صرفاً استاد دانشگاه، بلکه تحلیلگر سیاست عمومی تعریف می‌شود. خروجی‌ها اغلب کوتاه، متمرکز و مسئله‌محورند و تلاش می‌کنند مستقیماً به پرسش‌های عملی پاسخ دهند؛ اگر ایران چنین کند، اسرائیل چه گزینه‌هایی دارد؟ اگر یک انتفاضه جدید شکل بگیرد، کدام ابزارها مؤثرتر است؟ اگر ساختار دولت‌های عربی فروپاشد، اسرائیل باید با چه بازیگرانی تعامل کند؟ پروژه‌ها و مقالات این مؤسسه آن‌قدر گسترده است که در این گزارش نمی‌گنجد، اما می‌توان براساس یک نگاه کلی در وب‌سایت این مؤسسه مهم‌ترین برنامه‌های آن‌ها را به سه دسته ایران، اعراب و امنیت داخلی (به خصوص در کران باختری) تقسیم کرد:

*** ایران و امنیت اسرائیل:** از اوایل دهه ۲۰۰۰، BESA به‌طور مستمر پروژه‌های تحلیلی درباره ایران را پیش برده است. این پروژه‌ها فقط واکنشی به اخبار روز نبودند؛ بلکه بخشی

رابطه غیررسمی اما نهادمند

رابطه دانشگاه بار-ایلان با ارتش اسرائیل و کنست، نه رابطه‌ای قراردادی و علنی شبیه پیمان‌های رسمی صنعتی است و نه رابطه‌ای پنهان و توطئه‌آمیز. این رابطه را باید نهادمند اما غیررسمی توصیف کرد؛ الگویی که طی سه دهه شکل گرفته و امروز به یکی از ستون‌های نفوذ بار-ایلان در ساخت قدرت اسرائیل بدل شده. این دانشگاه، برخلاف تخنیتون، به‌ندرت مستقیماً اعلام می‌کند که برای ارتش یا دولت پروژه انجام می‌دهد، اما شبکه انسانی، فکری و نهادی آن به‌گونه‌ای طراحی شده که خروجی‌هایش به‌طور طبیعی وارد چرخه تصمیم‌سازی می‌شود. بخش مهمی از این رابطه از طریق خود افراد شکل گرفته است. شمار قابل توجهی از پژوهشگران بار-ایلان سابقه خدمت در ارتش، واحدهای اطلاعاتی یا نهاد‌های امنیتی دارند. بسیاری از آن‌ها پس از ورود به دانشگاه، همچنان به عنوان مشاور غیررسمی یا موقت وزارت دفاع، شورای

بار - ایلان و پروژه غزه و حماس

بار - ایلان، یکی از مراکزی بوده که نگاه اسرائیل به غزه و حماس را از یک مسئله صرفاً نظامی به یک مسئله راهبردی - مدیریتی تغییر داده است. در فاصله ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰، چندین پروژه تحلیلی درباره حماس انجام شد که تمرکز آن‌ها نه بر ایدئولوژی اسلامی، بلکه بر منطق بقا، ساختار حکمرانی و رابطه حماس با جامعه غزه بود. در سال ۲۰۱۱، مجموعه‌ای از مقالات با عنوان کلی «حماس به‌مثابه بازیگر عقلانی» منتشر شد که استدلال می‌کرد حماس، برخلاف تصویر رسمی، صرفاً یک نیروی ایدئولوژیک غیرقابل پیش‌بینی نیست، بلکه دارای محاسبات هزینه - فایده است. این دیدگاه بعدتر در سیاست «تفکیک میان شاخه نظامی و شاخه حکمرانی» انعکاس یافت؛ سیاستی که به اسرائیل اجازه داد هم‌زمان فشار نظامی و تسهیلات اقتصادی محدود را اعمال کند. پس از جنگ ۲۰۱۴ غزه، BESA پروژه‌ای را درباره «بازآرندگی نامتقارن بلندمدت» آغاز کرد که در آن پیشنهاد می‌شد اسرائیل به جای تلاش برای حل کامل مسئله غزه، باید به مدیریت بحران دائمی تن دهد. این رویکرد که از نظر اخلاقی و انسانی بحث‌برانگیز بود، اما از نظر امنیتی مورد استقبال بخشی از بدنه تصمیم‌گیری قرار گرفت، بعدها در مواضع رسمی دولت و ارتش قابل مشاهده بود.

تاریخ و اندیشه

هفته‌نامه تحلیلی روزنامه فرهیختگان
شماره چهل و دوم | هفته چهارم آذر ماه ۱۴۰۴
FARHIKHTEGANONLINE

وقایع اسرائیلیه

نقش داشتند؛ دکترینی که امروز یکی از ارکان راهبرد نظامی اسرائیل است.

* روابط عرب‌ها و اسرائیل: در BESA، مطالعات عربی عمدتاً با رویکرد انسان‌شناسانه یا فرهنگی خنثی انجام نمی‌شود. تمرکز اصلی بر ساختار قدرت، منطق قبیله‌ای، شکنندگی دولت‌ها و نحوه مدیریت منازعه است. پژوهش‌های انجام‌شده در این حوزه اغلب به‌جای تمرکز بر حل ریشه‌ای منازعه، بر مدیریت آن تأکید دارند. نمونه شاخص، پروژه‌های مورد‌خای کدار در فاصله سال‌های ۲۰۱۳ تا ۲۰۲۰ است؛ پژوهش‌هایی که فروپاشی مدل دولت-ملت عربی را تحلیل می‌کردند و به‌جای دولت فلسطینی واحد، مدل «امارت‌های محلی» را پیشنهاد می‌دادند. این ایده‌ها صرفاً آکادمیک نماندند و مستقیم‌وارد گفتمان سیاسی جناح راست اسرائیل و برخی حلقه‌های کنست شدند. * دکترین امنیت داخلی: پس از انتفاضه دوم، BESA مجموعه‌ای از مطالعات درباره امنیت داخلی منتشر کرد. این مطالعات به نقش پلیس، کنترل جمعیت، مدیریت اعتراضات و رمز میان امنیت و حقوق مدنی می‌پرداختند. این پژوهش‌ها در بازطراحی سیاست‌های امنیت شهری، استفاده از فناوری‌های نظارتی و مدیریت بحران‌های داخلی تأثیرگذار بودند. بار دیگر، هدف تولید نظریه نبود؛ هدف ارائه دستور کار بود.

بار - ایلان بیشتر در سطح تولید زبان سیاست قابل مشاهده است. بسیاری از مفاهیمی که امروز در ادبیات راست اسرائیل درباره امنیت، حاکمیت و برخورد با فلسطینی‌ها استفاده می‌شود، نخستین‌بار در مقالات تحلیلی یا یادداشت‌های سیاسی پژوهشگران بار-ایلان صورت‌بندی شده‌اند. جلسات کمیته‌های امنیتی کنست بارها میزبان اعضای BESA بوده که نه به‌عنوان استاد دانشگاه، بلکه به عنوان «کارشناس امنیت ملی» دعوت شده‌اند. نمونه بارز، جلساتی است که در سال‌های ۲۰۱۴ و ۲۰۱۵، درباره سیاست اسرائیل در قبال حماس برگزار شد. در این جلسات، پژوهش‌هایی از BESA درباره «مدیریت کنترل‌شده حماس» به‌عنوان بدیل سزنگونی کامل آن ارائه شد؛ دیدگاهی که بعدها به سیاست عملی دولت تبدیل شد: تضعیف، مهار و مدیریت حماس بدون فروپاشی کامل ساختار آن.

میزانسن دانشگاه دولت یهود

اگر بخواهیم نقش بار-ایلان را در منظومه اسرائیل معاصر جمع‌بندی کنیم باید از قیاس‌های ساده فراتر برویم. بار-ایلان نه فقط یک دانشگاه مذهبی است، نه صرفاً یک مرکز پژوهشی امنیتی. این دانشگاه، به‌تدریج، به فضایی تبدیل‌شده که در آن دولت یهود خود را تفسیر، توجیه و بازتولید می‌کند. اگر دانشگاه تخنیتون را ماشین فنی و زیرساخت‌سازی رژیم بنیام و دانشگاه عبری اورشلیم را مسئول پروژه‌های بین‌المللی و سیاست‌گذاری کلاسیک آن، بار-ایلان مغز ایدئولوژیک-راهبردی‌ای است که پیوند میان قدرت، دین و امنیت را برقرار می‌کند. اینجا جایی است که تصمیم‌گیران آینده آموزش می‌بینند، مفاهیم امنیتی صورت‌بندی می‌شوند و روایت‌هایی تولید می‌شود که اعمال قدرت را ممکن و مشروع می‌سازد. دانشی که اینجا تولید می‌شود، برای خوانده‌شدن نیست، برای اجراشدن است و شاید به همین دلیل است که نقش آن، اگرچه کمتر از برخی دانشگاه‌ها دیده می‌شود، اما در لایه‌های عمیق‌تر سیاست و امنیت اسرائیل حضوری ماندگار و تعیین‌کننده دارد. بار-ایلان جایی است که امنیت، دین، سیاست و دانشگاه در هم ادغام می‌شوند؛ جایی که دانش تولید می‌شود تا به‌کار گرفته شود و دانشگاه نه ناظر، بلکه بخشی از پروژه دولت است.